

Лекция 1

Икономика на предприятието – научна и учебна дисциплина

1. **Характеристика, обект, предмет.** Науката представлява система от знания. Най-общо науките се делят на два вида – природни (естествени) и обществени. Централен елемент от системата на обществените науки са икономическите науки. Сърцевината на икономическите науки са микроикономическите науки, една от които е Икономика на предприятието. *Икономиката като наука има за обект на изследване и анализ икономическата система като цяло заедно с нейните подсистеми на различни равнища на управление, а за предмет стопанската дейност, икономическите закони, закономерности, по които се развива тя и особеностите на тяхното проявление в конкретния обект.*

От гледна точка на равнището на управление на икономическите явления и процеси и обхвата на обекта различаваме 3 вида икономически науки:

- **Макроикономически** – макроикономика, световна икономика, прогнозиране и планиране, публични финанси, управление на националното стопанство и др. Обект на всички тях е националното стопанство, а техен предмет са процесите и явленията в националното стопанство. Те обясняват: растежа на производството в държавата; икономическата нестабилност или просперитет и др.
- **Отраслови** – икономика на търговията; на индустрията; на транспорта; на туризма и т.н. Обект е отрасълът, подотрасълът и техните особености, предмет са явленията, процесите, закономерностите, съвременните особености и очакваните резултати в отрасъла. Съществено място при тях се отделя на ресурсите за развитие на отрасъла, на икономическите регулатори и резултатите от дейността на тези отрасли и подотрасли.
- **Микроикономически** – свързани с изучаването, изследването и анализа на обектите на микро ниво – стопанските организации, фирми, предприятия и техните подразделения. Такива са икономика на предприятието, маркетинг на предприятието, счетоводство, статистика и др.

Икономика на предприятието, сред системата от икономически науки, по своята същност представлява система от икономически знания за създаването, изграждането, стартирането и развитието на стопанските организации – фирми.

Предприятието е самостоятелна производствено-стопанска единица, юридическа личност, основна структурна и икономическа единица в националното стопанство. То разполага с необходимото имущество и кадри, на входа получава необходимите ресурси, осъществява производствения процес и на изхода реализира продукцията или услуги с цел печалба или задоволяване на определени потребности.

Многообразието и качествените различия между предприятията е наложило те да се диференцират съобразно следните критерии:

- Според размера – малки, средни, големи;
- Според предмета на дейност – производствени, сервизни, търговски;
- Според формата на собственост – индивидуални, семейни, колективни, кооперативни, публични;
- Според юридическата форма – ограничено отговорни, неограничено отговорни, акционерни.

Обект на Икономика на предприятието е предприятието (фирмата) заедно с неговите подразделения – цехове, участъци, работни места (неговата вътрешна среда) и връзките му с други предприятия, организации и институции (министерства, ведомства), т.е. неговата външна среда.

Предмет на Икономика на предприятието са производствено-стопанската дейност на фирмата, икономическите явления, процесите, закономерностите и техните особености на проявление при изграждане, стартиране, развитие и реструктуриране на предприятията. *Те са отражение на общоикономическите закони, които най-общо коментират двата полюса на икономиката – производството и потреблението.*

Няма потребление без производство, защото природата не ни дава в готов вид онова, от което се нуждаем, но няма и производство без потребление, защото то ще бъде ненужно. В този смисъл:

- *Производството е сфера на икономиката, която преобразува ресурсите в продукти;*
- *Ресурсите са всичко, което се изпозлва – труд, природни дадености и капитал, за да се произведе продукт;*
- *Продуктът е всичко, което е на изхода на производствено-стопанската единица и е необходимо за потребностите на хората или за по-нататъшно производство;*
- *Потреблението е процес на задоволяване на потребностите на хората.*

2. Връзки на Икономика на предприятието с другите научни дисциплини. Икономика на предприятието като микроикономическа дисциплина има пряка връзка с всички икономически дисциплини:

- *Макроикономически дисциплини* – макроикономика, финанси, световна икономика. Икономика на предприятието трябва да отчита законите, закономерностите, тенденциите и проблемите разкрити от тези науки. Икономика на предприятието трябва да отчита макрорамката. Макроикономическите дисциплини се основават на постиженията и резултатите от изследванията и развитието на Икономика на предприятието.
- *Отраслови* – Икономика на предприятието има пряка и силна връзка с отрасловите дисциплини – тенденциите и особеностите в развитието на отрасъла са определящи за външната среда. Стратегията се основава на тези тенденции.
- *Микроикономически* – Икономика на предприятието има пряка връзка с някои микро дисциплини – статистика, счетоводство, маркетинг. Изследването на инвестициите, иновациите, бизнес плана, анализа на финансите и ефективността на предприятието се основават на постиженията на тези микроикономически дисциплини. Не може да се направи добра експертиза, анализ без познавания на Икономика на предприятието.
- *Технически дисциплини* – Икономика на предприятието е икономическа, но има и елементи на техническа дисциплина. Тя има косвена връзка с техническите дисциплини – управление на техническия прогрес.

3. Структура, логика и методи. Щом Икономика на предприятието е система от знания, тази система има структура (съвкупността от елементи и техните връзки):

Структура:

- I. Предприятието като основна структурна и икономическа единица
- II. Организация, производствена програма, капацитет
- III. Ресурси – информационни, финансови, човешки и др.
- IV. Фактори на производството – инвестиции, иновации, управление и др.
- V. Резултати – цени, себестойност, качество, финанси, оценка, ефективност.

Методи на Икономика на предприятието:

- I. Метод на диалектиката – предприятията и техните поделения при използването на този метод се изучават, изследват и анализират в развитие и динамика; във взаимна връзка и обусловеност;
- II. Исторически метод – предприятието се разглежда в исторически план. Отчитат се грешките от миналото;
- III. Математически методи – свързани са с изследването на тенденциите;
- IV. Статистически методи;
- V. Управленски методи – свързани с дърво на целите и др.

Икономика на предприятието е основна микроикономическа дисциплина. **Обект** на Икономика на предприятието *е фирмата, а предмет – явленията процесите, законите и тенденциите. Предприятието е основна структурна и икономическа единица.* Икономика на предприятието е в пряка връзка с икономическите и в непряка връзка с техническите дисциплини. Най-силна е връзката с микроикономическите дисциплини. **Основни методи**, които използва

Икономиката на предприятието са диалектическия и историческия, в единство със статистическите, математическите, счетоводните и др.

Лекция 2

Организация на предприятието

Терминът организация има гръцки произход и буквално означава инструмент, оръдие, средство. Той има следните смислови значения:

- Във **институционален аспект** организацията представлява система, обект със сложна вътрешна структура. Нарича се още обектова организация, защото в случая се обединяват хора и други ресурси за постигане на определени цели.
- Във **функционален аспект** организацията е дейност на субект или на специализиран орган по поддръждането и обвързването на елементите на едно цяло. Организацията се разглежда в динамика – като процес като функция и представлява изпълнението на управленската функция организиране.
- Според **атрибутивния аспект** организацията представлява достигнатите нива на подреденост на елементите на системата към даден момент в резултат на изпълнението на управленската функция организиране. Тук организацията се разглежда в статика като състояние, ниво на организираност на системата към даден момент.

Ето защо организацията на предприятието представлява дейността по поддръждането и обвързването на производствените фактори на предприятието във времето и в пространството и достигнатото ниво на подреденост между тях в следствие на това.

Еволюция на организацията на предприятието – според класическата теория предприятието се разглежда като затворена система, а индивидът като рационален; според съвременната теория предприятието е отворена система а индивидът е социален.

В резултат на взаимодействието на производствените фактори в предприятието протича производствен процес. Той представлява съвкупност от всички взаимосвързани дейности, които пряко или косвено съдействат за създаването на продукт. Именно тези процеси са обект на организиране. За целта организацията използва следните подходи:

- **Системен** – в качеството си на свързващо звено между елементите на предприятието, организацията трябва да отчита възможните промени във всеки един от тях и във взаимодействието им като последица от всяко организационно решение.
- **Структурен** – изисква процесите да бъдат раздробявани на техните съставни части и на тази база да бъдат организирани. В резултат на структурирането най-напред се обособяват две групи процеси:
 - Основни – към тях се отнасят процесите, чрез които се осъществява пряко въздействие върху предметите на труда, в резултат на което те се променят.
 - Спомагателни – чрез тях се оказва косвено въздействие тъй като те трябва да създават необходимите условия за нормалното протичане на основните процеси.

Ролята на организацията на предприятието се изразява в по-добро използване на производствените фактори главно по време. За оръдията на труда това означава да се осигурява пълното им използване в рамките на работната смяна или между смените. Що се отнася до предметите на труда, организацията трябва да съдейства за съкращаване на времето, за което те се превръщат от входни ресурси в изходни продукти. За човешките ресурси организацията трябва да съдейства за пълното използване на тяхното работно време и на квалификацията им.

Организацията не дава отговор на въпроса какво да се прави на работните места. Съдържателната страна на процесите зависи от това какъв продукт искаме да получим и с какви средства и технологии ще се извършва това. Организацията трябва да дава отговор на следните въпроси: кой, кога и къде трябва да извършва съответната част от процеса. Конкретните икономически резултати от по-доброто организиране на процесите могат да бъдат: подобряване на

качеството, повишаване на надеждността на функциониране на системата, съкращаване на сроковете за изпълнение на поръчките, повишаване на гъвкавостта и др.

Организация на основните процеси

Тя намира израз в определянето на производствения цикъл; проектиране на производствената структура; избор на тип и форма на организация на процеса.

1. Определяне на производствения цикъл – той изразява организацията на производствените фактори във времето. Той представлява календарното време, за което се осъществява производствения процес.

- Съкращаването на продължителността на производствения цикъл води до ускоряване обръщаемостта на производствения капитал
- Съкращаване на цикъла на обслужване на клиентите може да се превърне във важно конкурентно предимство.

По конкретно организацията може да подпомогне съкращаването на цикъла по следните начини:

- Спазване на принципите на организация на процесите:
 - **Принцип на пропорционалност** – изисква установяване и поддържане на правилно съотношение между количеството на необходимите производствени фактори, изпълняващи последователните части от процеса. Намира израз в изравняване на производствените възможности на отделните звена на предприятието и протичане на процеса без прекъсване между тях;
 - **Принцип на паралелност** – изисква да се извършват паралелно отделните части на процеса върху различните продукти;
 - **Принцип на непрекъснатост** – изисква започване на всяка следваща част от процеса веднага след като предходната е приключила;
 - **Принцип на линейност** – изисква разполагането на последователните звена на предприятието да става в линейна форма. Съобразно производствените връзки между тях.
- Съкращаване на продължителността на операциите – повишаване на квалификацията. Добра организация на работните места;
- Преодоляване на всички престои, които възникват по организационни причини – липса на ресурси, организация на работно време и др.

2. Проектиране на производствената структура – представлява съвкупността от взаимносвързаните структурни единици, разположени по различен начин в пространството, във всяка от които се изпълнява съответната част от процеса. **Тя изразява организирането на производствените фактори в пространството.** Производствената структура трябва да осигурява пропорционалност във възможностите на отделните единици на предприятието, в които се осъществяват както основните така и спомагателните процеси.

3. Избор на организационен тип и форма на организация на процеса – представлява класификационна единица за групиране на обекти от действителността в типология, особено при сравнителното им изучаване. В случая предприятията се групират в съответствие със съвкупност от признаци, които определят организационно-техническата и икономическата характеристика на предприятието. Като основен критерии за разграничаване на предприятията от различни организационни типове се използва степента на специализация на работните места. Основно се прилагат следните организационни типове:

- **Единичен** – при него се произвеждат единични или ограничени количества от определен вид продукт. Номенклатурата е на продукцията е много широка, а степента на специализацията на работните места е ниска. Това предполага ниска производителност на труда и високи разходи и цена.

- **Сериен** – при него количеството продукция от определен вид се увеличава до размера на серията. Стеснява се номенклатурата и се увеличава степента на специализация на работните места. Нараства производителността.
- **Масов** – продължително време се произвеждат едни и същи продукти по много тясна номенклатура и висока степен на специализация. Негов недостатък е еднообразието.

Формата на организация на процеса е конкретен начин на подреждане и обвързване на елементите му във времето и пространството с оглед на неговото нормално и ефективно протичане. Чрез нея се определя количеството на необходимите работни места и на персонала за обслужването им, както и тяхното разположение в пространството и взаимодействието им във времето. Основни форми на организация са:

- Индивидуална
- Групова
- Поточна
- Предметна
- Проектна

Различават се помежду си по следните характеристики:

- По начина на групиране на работните места и обособяване на самостоятелните производствени звена
- По нивото на разделение и специализация на труда
- По начина на придвижване на предметите на труда между работните места
- По начина на протичане на процеса – със или без прекъсване.

Организация на спомагателните процеси – намира израз в изграждането на техническа инфраструктура на предприятието. Тя е част от неговата производствена структура и представлява съвкупността от звената, в които се осъществяват спомагателните производствени процеси. Върху нея влияят редица фактори като все по често предприятията търсят рационален отговор на въпроса кои от тези процеси да изпълняват сами и кои да възложат на други изпълнители.

Лекция 3

Предприятието – основна структурна и икономическа единица в стопанството на България

1. Предприятие и фирма – в съвременните условия на обединена Европа структурите и функциите на нашите предприятия са подложени на въздействието на икономиките на развитите страни, на изискванията на ЕС за по-високо качество, конкурентноспособност, производителност, ефективност и иновативност. Нашите предприятия трябва да отговорят за тези изисквания адекватно.

Стопанската дейност се осъществява в две основни форми – предприятие и фирма. Главните проблеми пред които са изправени са – повишаване на производителността, конкурентноспособността, качеството. Дейността им се управлява от Търговския закон – основен документ за изграждане, стартиране, развитие и реструктуриране на предприятието. Дейността на предприятието може да бъде най-разнообразна, но според Търговския закон в нея се включват: производство на определени продукти, извършване на определени услуги, покупка на определени стоки, предприемаческа дейност (строителство, туризъм и др.), банкова и други видове финансова дейност. Важното е тази дейност на предприятието да бъде насочена към реализация на други физически или юридически лица. В резултат се получават определени приходи и евентуално печалба. Това са основните икономически цели на всяко предприятие и фирма.

Фирмата в съответствие с Търговския закон това е наименованието, под което се подписва търговеца с цел извършване на определена търговска дейност (производство, инвестиции, реализация) или сключване на търговски сделки. Всяка фирма трябва да има име, седалище и адрес. Фирмата притежава имущество, произвежда и реализира продукция.

Другата основна форма, която осъществява стопанска дейност е предприятието. То е основна производствено-стопанска единица, която произвежда продукт или предлага услуги, предназначени за реализация или задоволяване на потребности на физически или юридически лица. Основни характеристики:

- Тази единица се занимава с производствена или стопанска дейност. Тя получава определени ресурси на входа, преработва ги и получава продукти.
- Главното предназначение е да произвежда продукти или услуги, за разлика от фирмата, за която не е задължително да произвежда.
- Целта на предприятието е реализация и задоволяване на потребности – производствени или лични.
- Предприятието извършва предприемаческа дейност, в резултат на която се получават по-високи доходи и разширяване на производството.
- Предприятието притежава юридическа, икономическа, административна и социална отговорност.

Юридическата единица трябва да има разплащателна сметка, баланс, право да сключва договори, да отговаря за правата и задълженията си и др.

Икономическата отговорност е свързана с възможността да разполага с имущество (капитал, ДА, КА), да закупува ресурси, да има реализация, да се получават икономически резултати.

Административната единица има собствено управление, администрация, осъществява управленски контакти с външна и вътрешна среда.

Социалната единица има право да набира и управлява кадри, да ги обучава, да им заплаща подобаващо и др.

- Предприятието е съвкупност от техника и технология
- Има определена структура и функции – да се изучава от организационно-управленска гледан точка
- Носител на права и задължения от икономически явления
- Всяко предприятие има определена фирма (наименование), но не всяко предприятие е фирма; всяка фирма може да има повече от едно предприятие с техните наименования

Основна цел на предприятието и фирмата е производство, реализация, приходи, печалба. Целта е достигане на определен резултат или състояние от предприятието и неговите поделения за по-продължителен период от време.

Изисквания към целите:

- Реални и реалистични
- Точни, ясно и достъпно формулирани
- Количествена измеримост – себестойност, качество, рентабилност, ликвидност и др.
- Създаване на условия и фактори, създаващи мотивация

2. Принципи и функции – изграждането и развитието на предприятието освен определени изисквания към него и целите му трябва да съблюдава и определени принципи. Те са много и най-различни. Намират се под влиянието на особеностите на предмета на дейност, отрасъла и подотрасъла, сектора, в който функционира, стратегията и политиката на предприятието. Независимо от това разнообразие и особеностите в практиката и теорията са формулирани следните основни принципи:

- Предприятията трябва да бъдат реални, реалистични, реалносъществуващи и реалнодействащи, с реален предмет на дейност, реални ресурси, реални кадри, резултати, приходи и др.
- Предприятието трябва да се отличава от другите предприятия. Принцип на атрактивност, на привлекателност на предприятието – наименованието, продукцията, услугите, материалната, технологичната база.
- Принцип на стабилност, осигуреност – в предмета на дейност и възможностите за неговото осигуряване; в наименованието; на производството и персонала.

- Принцип на публичност и прозрачност – чрез регистрацията в търговския регистър (основен документ, в който се записват определящите данни и характеристики – име, предмет на дейност, управление, седалище, адрес, съучастие, дялове и др.)
- Принцип на защитеност – на наименованието, на фирмата, на продукцията, на персонала и др.

Функции и дейности:

- Маркетингова функция – проучване на пазарите (външни, вътрешни, регионални), на потреблението, номенклатурата, цените, качеството, степента на задоволеност и др.
- Финансиране и инвестиране – осигуряване необходимите финансови средства – собствени, привлечени средства.
- Производствена функция – създаване на необходимите условия за ефективно съчетаване на трите основни фактора – средствата на труда (машините), предмета на труда (материалите) и работната сила на основата на съвременната организация на труда.
- Реализация и пласмент – внедряване на съвременни форми на реализация, комуникация, плащане. Условия за намаляване на времето на реализацията и пласмента.
- Иновация и иновационна дейност – това е определяща функция. Нови продукти, нови технологии, нова организация, нови форми на пласмент и реализация.
- Социална и кадрова функция – набиране, разпределяне и използване; осигуряване на условия за по-висока производителност и по-добро адекватно заплащане на труда; създаване на необходимите условия за квалификация, преквалификация, решаване на социалните проблеми на персонала; подобряване условията на труда.
- Иновационна дейност и административни функции – осигуряването на необходимата по количество и качество информация, която дава възможност за ефективни управленски решения. Тези решения се отнасят за всички дейности, функции и етапи на осъществяване на производствено-стопанската дейност на предприятието – неговото изграждане, стартиране, развитие, усъвършенстване и реструктуриране.

3. Бизнес среда – в зависимост от различните принципи бива:

- Външна среда на предприятието* – всички явления и процеси, структури и дейности, които се намират вън и действат независимо от дейността на предприятието. При изследването и изучаването на тази среда задължително се отчитат факторите и условията, които я формират:
 - В зависимост от обхвата и равнището биват:
 - Глобални фактори и условия – имат планетарен характер и се отнасят за световни явления и тенденции – екологични кризи, войни, банкови кризи.
 - Регионални – положението на Балканите, нрави, традиции, закономерни или случайни събития и фактори.
 - Национални фактори и условия – по-пряко, силно влияние – икономически условия, закони, технически условия и др.
 - В зависимост от съдържанието и същността:
 - Политически – стачки
 - Икономически – те са определящи
 - Юридически – законите
 - Технически и технологични – равнищете на техниката и технологията в дадена страна
 - Социални – условия на труд, степен на заплащане
 - Организационно-управленски
 - Осигуреност с необходимите ресурси
 - Пряко икономическо влияние оказват:

- Доставчици
- Клиенти
- Конкуренти

Тези фактори трябва да се отчитат в комплекс и в единство, с приоритетно значение в зависимост от целите.

б. *Вътрешна среда* – тази среда включва основни фактори и условия на производствената и стопанската дейност на предприятието, които гарантират ефективността на производствения процес в него:

- Равнище на техника и технология
- Организация
- Производство, труд, управление, кадри
- Финансови и инвестиционни възможности
- Възможности за иновации и др.

Тези фактори зависят от компетентността, квалификацията и равнището на управление.

Лекция 4

Типология и класификация на предприятията

1. Признаци за класификация на предприятията
2. Класификация на предприятията по ТЗ-създаване, развитие и управление
3. Преобразуване и реструктуриране на предприятията

Съществуват множество признаци за класификация на предприятията, по-важните от които са свързани с участници, отрасъл, учредяване, отговорност

- *в зависимост от участници:*
 - международни(чуждестранни) предприятия (действащи чуждестранни инвестиции от чуждестранни лица)- тенденцията на тези предприятия е нарастваща поради нарастване интереса към икономиката на нашата страна. Проблемът идва от прилагането на законовата база
 - национални предприятия- създадени, действащи от наши, местни физически и юридически лица въз основа изискванията на ТЗ
 - смесени – с българско и чуждо участие
- *в зависимост от собствеността: частни, държавни, кооперативни, общински и др. Видове*
- *според отрасъла: индустриални, промишлени, селскостопански, търговски, транспортни*
- *според вид на продукцията*
 - предприятия, които произвеждат предмети на труда: суровини, горива, материали
 - предприятия , които произвеждат средства на труда- машини, съоръжения, съвременна техника и технологии
 - предприятия, които произвеждат продукти за крайно, лично потребление- хранително-вкусова промишленост, предприятия за обувки, облекло
 - предприятия за услуги(преобладават)
- *Предприятия според начина на образуване и функциониране:*
 - договорни- събирателно дружество, ООД, командитно дружество: създават се на основата на учредителен договор
 - уставни- АД, командитно дружество с акции(КДА): учредяват се с устав, който се приема на учредително събрание
- *в зависимост участието на личността:*

- личностни(персонални) дружества и предприятия- при тях личността участва активно
- капиталово дружество: разделение между функционална собственост на капитала

- *според отговорност:*

- предприятия с неограничена отговорност: отговорност с цялото имущество, в това число и личното на съдружниците: СД, КД, КДА
- предприятия с ограничена отговорност: отговарят с дялов капитал, с имущество, но не и с личното: АД и ООД

- *Класификация според Търговския закон :*

1. **Събирателно дружество (СД)**
2. **Командитно дружество (КД)**
3. **Дружество с ограничена отговорност (ООД)**
4. **Акционерно дружество (АД)**
5. **Командитно дружество с акции (КДА)**

Видът зависи от начин на учредяване, отговорност, управление, реструктуриране и ликвидация:

Събирателно дружество (СД): търговско дружество, което обединява 2 или повече лица с цел извършване на търговска дейност или сделки под общо наименование. То е юридическа личност, образува се от физически дееспособни лица. Възниква като семейно дружество- персонално, личностно дружество. Търговска дейност не се развива в тесния смисъл на търговска дейност, предназначена за другите.

Начин на учредяване: чрез учредителен договор между съдружниците

Отговорност: неограничена, отговарят с дялов капитал и лично имущество, солидарна(нямат право да прехвърлят отговорността на друг, не се отнася до неговите близки и наследници, персонална

Управление и разпределени на доходите: всеки от съдружниците има право да участва в управлението. Всеки отговаря за управлението, вс. Съдружник има равно право на глас, равно право на контрол, всеки има право да представлява фирмата и сключва сделки, всеки от съдруж има равно право в разпределението на резултатите от дейността

Ликвидация на СД:

-при изтичане на срока, посочен в договора

-по взаимно съгласие

-при нарушаване законите на страната

-при икономическа несъстоятелност- невъзможност да се поемат задълженията

-при смърт на един от участниците

СД е атрактивно, защото отговорността се разпределя между всички съдружници при еднаква, макар и неограничена отговорност за всеки от тях, силна зависимост от партньорите

Командитно дружество (КД): създава се при събиране на 2 или повече лица с цел извършване на определена дейност и определени търговски сделки. При това 1 или 2ма от тях отговарят неограничено за своята дейност, а другите- ограничено до размера на дяловия капитал, който са внесли. В наименованието на фирмата стоят имената само на неограничените съдружници

Начин на учредяване: чрез договор

Управление и разпределение- решаващо право на глас имат съдружниците с неограничена отговорност, представителство на КД пред трети лица имат само съдружниците с неограничена отговорност, всички съдружници имат право на контрол

Начин на разпределение на печалбата: според дяловия капитал и приноса

Ликвидация и реструктуриране: според ТЗ

Дружество с ограничена отговорност (ООД):

-1892 година в Германия създадено от законодателството

1947-1949- край на ООД в България с началото на национализацията

Характеристика: търговско дружество, което обединява дейностите на 1 или повече лица, физически или юридически с цел извършване на определена дейност или търговски дейности. При този тип дружество отговорността е на всички съдружници отговорността на всички съдружници е ограничена до размера на дяловия капитал, т.е. съдружникът не отговаря с личното имущество. Наименованието ООД е юридическа личност, капиталово дружество. Минималната дялова вноска е 3500 лв.

Начин на учредяване: учредителен договор, определят се наименование, адрес, предмет на дейност, отговорност пред дружеството- само дялов капитал

Управление: вс. Съдружник има право на глас в съответствие на дяловия капитал, право на контрол, право на разпределение на доходите, право на ликвидационен дял
ООД има 2 задължителни органа: общо събрание и управител. ОС е висш орган на управление на ООД и има правомощия за приемане и отлъчване на съдружници, приемане годишен отчет, баланс и разпределение на печалбата, избор и освобождаване на управителя

Управителят на ООД ръководи и организира оперативната дейност и представлява дружеството пред трети лица в съответствие изискванията на ТЗ и Общото събрание, той може да не бъде съдружник и тогава участва в Общото събрание със съвещателен глас
Ликвидация на ООД- в съответствие с ТЗ

Акционерно дружество (АД): Дружество, което отнася до големите и крупните компании, които обединяват капиталите на 1 или повече лица с цел производство, пласмент финансови и друг вид сделки. Капиталите са разпределени в ценни книги, наречени акции от различни видове. Минималната стойност на капитала е 50 000 лв. Отговорността е до размера на притежаваните акции.

Начин на учредяване: чрез устав, учредява се и система на управление: едностепенна (съвет на директорите) и двустепенна (управителен и надзорен съвет). При едностепенната – общо събрание и съвет на директорите представляват системата на управление
Двустепенна- общо събрание, надзорен съвет и управителен съвет
Правото на глас е в съответствие притежаваните акции, всеки акционер има право на контрол. Разпределението на дивидентите ства чрез Общото събрание, зависят и от приходите
Ликвидация, закриване в съответствие с ТЗ

Командитно дружество с акции (КДА)

- комбинация между командитно и акционерно
- образуване с договор
- отговорност: неограничено и ограничено отговорни, броят на неограничено отговорните не може да бъде по-малък от трима
- Учредяването на КДА се прави от неограничено отговорните съдружници, които разработват устава на КДА и свикват учредителното събрание. Неограничено отговорните имат съвещателен глас, право на контрол до размера на акциите
- Право на доход- в съответствие броя на притежаваните акции и приноса
- Ликвидация: в съответствие с ТЗ

Преструктуриране и преобразуване:

СД, КД, ООД, КДА в процеса на своето развитие могат да се реструктурират в друга форма- да се сливат, обединяват, вливат или разделят. Основна форма на тези процеси е концентрация на производството или централизация на управлението. В световната практика има различни форми на преобразуване- картели, тръстове, пулове, синдикати и др. У нас ТЗ предлага 2 основни форми:

Консорциум – временно търговско обединяване на различни предприятия, на техните финанси, капацитет и мощности при осъществяване на крупни инвестиционни проекти или др подобни дейности

Холдинг – по своята същност е АД, КДА или ООД, обединява различни предприятия и търговски дружества с цел нарастване на финансовата мощ и концентрация на инвестициите. Основната цел е да се участва под каквато и да е форма в други дружества и тяхното управление. Предприятията в случая запазват по-голяма самостоятелност, преобразуваното предприятие може да пробие по-лесно на пазарите.

Лекция 5

Продукция на предприятието и производствена програма - характеристика, състав, измерители и показатели

- I. Бизнес план и производствена програма на предприятието
- II. Продукция на предприятието - същност и класификация
- III. Измерители на продукцията на предприятието
- IV. Какво е производствена програма на предприятието - показатели, раздели, разработване

I. Бизнес план и производствена програма на предприятието

Бизнес планът е основен документ, ръководство за действие по изграждане, стартиране, развитие, разширяване на предприятието. Документ за управление дейността на предприятието. Този документ е поверителен и има различно предназначение. Използва се като цяло, а в други случаи неговите раздели и частни участват в решение на определени различни цели. Той трябва да даде отговор на въпросите: „В какви направления се развива предприятието в перспектива?“, „Каква стратегия ще възприеме предприятието?“ , „Какви резултати се очакват?“ , Какви ресурси са необходими и от къде ще се набавят за съответното управление?“

Предприятието се намира в различни стадии на развитие и различни форми:

- Ситуация „Х“ – новоизграждащо, стартиращо предприятие
- Ситуация „У“ – действащо и развиващо дейността си

Бизнес планът се отнася и за двете ситуации.

В зависимост от времето, за което се планира (разработва) бизнес плана бива:

- Дългосрочен (перспективни) - 5г. - 7г, основни прогнозни данни
- Средносрочни - 2, 3г. – има по – голяма конкретика за БВП
- Годишни - основен вид, при който, при който в максимална конкретност се посочват целите, подцелите, задачите, ресурсите за тяхното постигане и очакваните финансови, икономически и социални резултати.

- Оперативни (текущи) – 6 месечни, 3 месечни, месечни

Особено значение за обосноваването на разработката на бизнес план има познаването на тяхната класификация, според предназначението им.

1. Бизнес план за ситуация „Х“ - новоизграждащо, стартиращо предприятие:

- 1) Какъв в предмета на дейност въз основа на проучвания
- 2) Кой създават предприятието – кои са съдружниците, къде е локализацията и седалището
- 3) Какви ресурси са необходими и от къде ще бъдат набавяни – собствени ресурси : дялов капитал, печалба – неразпределена, амортизации, резервни фондове, банки, фирми, акции, други.
- 4) Резултати – Печалба

2. Бизнес план за ситуация „У“ – действащо предприятие:

- 1) Състояние, до което е достигнато
- 2) Направление - производство, технологии, пазари
- 3) Ресурси
- 4) Очаквани резултати във времето – икономически, финансови и други.

3. Бизнес план за получаване на кредити

- 1) Дългосрочни (инвестиционни) средства
- 2) Краткосрочни (оборотни) средства

- За какви цели ще бъде изразходван кредита
- В какви направления – реконструкция, разширения
- Гаранция за получаване на кредит, различни фирми, ипотечи, залог, имущество
- Възвръщаемост на кредита - погасителен план
- Ефективност на кредита – във времето, в отделни направления

4. Инвестиционни бизнес планове или бизнес план за инвестиции

- Основни цели и подцели - направления на инвестиции:
 - a) За реални
 - b) За финансови
- Направления и етапи на инвестиране
- Източници на инвестиции
- Ефективност и възвръщаемост на инвестиции

5. Бизнес план за реструктуриране (оздравяване) дейността и ликвидация на предприятието

Производствената програма на предприятието е основен раздел на бизнес плана, този раздел включва в себе си основните цели и задачи за производство на определена номенклатура, асортимент, качество и обем на продукцията. Т.е. производствената програма отговаря на въпросите:” **Какво и какъв предмет на дейност?**” ще реализира предприятието. Приоритетно значение при разработката на производствена програма има:

Проучване на пазара и най – вече потребностите от този вид дейност. Основното изискване към производствената програма , тя да е пазарно ориентирана чрез определени стоки ю, продукти, дейности и услуги.

1. Разработва се в натурален, стойностен израз

2. Тя се разработва за едногодишен период от време – с разбивки от 6 м., 3м.,. Разработва се от екипи от икономисти, инженери, конструктори, технолози, маркетинголози и други специалисти в зависимост от особеностите на предмета на дейност. Обсъждат се няколко варианта, приемат се за окончателен, внася за обсъждане и се възлага за изпълнение от изпълнителния директор.

II. Продукция на предприятието - същност и класификация

Продукцията на предприятието е резултат от производствения труд като целесъобразна човешка дейност, насочен към производството на определени услуги. Този продукт има материален или нематериален характер. Материалният характер преобладава, но тенденцията е да се увеличава нематериалния характер.

Има различни класификации: важно но е определящо за производствената програма:

Степен на готовност – като обект и предмет на производствената програма на предприятието в практиката се различават следните видове:

1) Готова продукция (ГП) – част от продукцията на предприятието – тя е преминала през всички звена и стадии на обработка, приета е от ОТД (отдел за качество и контрол) и е предназначена за реализация. Тя не подлежи на по – нататъшна обработка в предприятието. Може да задоволява потребностите по предназначение. Колкото по – висока е относителния дял на готовата продукция, толкова по ефективно е предприятието.

2) Полуфабрикат (ПФ) – част от продукцията на производствената програма преминала през определени звена и стадии, която има определена степен на завършеност. Тя може да се реализира във от предприятието, но като правилно продължава своята обработка в следващите звена и стадии.

3) Незавършено производство (НП) – част от продукцията, която се намира по работните места в процес на обработка във въздействие от труда, техника и технологии. Тя не може да се реализира. Но задължително продължава своята обработка в следващите звена и стадии на предприятието. От гледна точка на намалението на намаление на производствения цикъл и процес и осигуряване на необходимата ритмичност на производството е необходимо да има правилно съотношение и пропорции между НП, ПФ, ГП.

4) Работи от промишлен характер или продукция на ишлеме (която се произвежда с материалите на клиента), част от продукцията отнасяща се за услуги,ремонти с материалите на клиента.

5) Продукция от допълнителни, странични и спомагателни производства, също са обект на планирането на производствената програма, т.к. носи допълнителни приходи на предприятието. Като правило не е основен вид и има малък относителен дял.

При разработване на програмата следва задължително да се отчитат по – горе посочените продукции – съотношението, което зависи от много фактори, по съществените от кои са: Отраслова принадлежност,(в която фигурира предприятието), икономическа предназначение (вид и тип на производствената продукция), сложността на конструкцията и произвежданите продукти, предмет на дейност като цяло, техническо и технологично равнище. В производствената програма трябва да се посочат и 5 - те вида продукция.

Лекция 6

III. Измерители на продукцията на предприятието

В практиката се използват система от измерители. По – широко приложение намират следните:

1. Натурални измерители – свързани с обем, количество на продукция, с нейната потребителна стойност. Намира важно, а в някои случаи определено място при разработване на производствена програма на предприятието – бр., кг.,км., л. По- лесно определят, по – близко до натуралния вид. При натуралните показатели не могат да се сравняват различни продукти, фирмите и етапите на развитие.

2. Условно- натурални измерители - дава възможност да се елиминира липсата на сравнения. Те се отнасят за еднородни, еднотипови продукти, с близки по своя характер свойства и качества и приблизително еднакво икономическо значение. Условно – натуралните измерители дават възможност за сравнение, чрез условна мярка която се приема килокалории за въглища, 15 конски сили за двигатели, но сравнение трябва да се прави при отчитане на икономическата предназначеност на продуктите. Особено на техниката и конкретиката на предмета на дейност.

3. Трудови измерители - времето е мярка за труда – нормочасове, човекочасове, по план или фактическа отработено по производство на продукция или извършване на определени услуги. Дават по - голяма възможност за сравнение , чрез количеството изразходен труд. Проблемът на сравнение при тези измерители е различното техническо – технологично различие на организацията. Различна квалификация и други фактори, които влияят на разхода на труд.

4. Стойностни (парични) измерители – **всеобщо приложение** – измерители, които се използват при разработка на производствена програма и на бизнес плана като цяло. Проблемите са свързани с обема на продукцията – количество произведена продукция. Обем , количество и цена. Върху стойностните измерители указват влияние равнище и динамика на цените и темпове на инфлация. Стойностните измерители имат универсално предназначение.

Трябва да отчитат задължително предназначение на продукта, номенклатура, асортимент, структура на продукта.

При разработката на производствена програма на предприятието тези измерители се използват в система и единство и все пак преобладаващо значение на стойностите в единство с натуралните измерители.

IV. Какво е производствена програма на предприятие - показатели, раздели, разработване

Производствената програма е основен раздел на бизнес плана, тя включва различни показатели (раздели). Най – често в теорията и в практиката се разглеждат две основни групи:

- Качествени – номенклатура, асортимент и качество на продукцията;
- Количествени – обем на продукцията

Номенклатурата на производствена програма (НПП) – първият и задължителен размер и показател – поименен списък (таблица) на произвежданите изделия, продукти и услуги, с кратка характеристика на свойства и приета единица за измерване. На подобрена номенклатура се произвежда на участък, цех.

Асортимент – количество разпределение на произвежданите изделия, продукти и услуги по отделните позиции на номенклатурата.

Широка номенклатура и достатъчен асортимент.

Качество на произвежданата продукция (КПП) – степен на задоволяване на потребностите на основата на полезни свойства, притежаващ даден вид продукт или услуга. Технически, ергономични, социални, технологични свойства.

Потребителната стойност – способността на продукта да задоволява определена потребност.

Извод: Качеството е мярката на потребителната стойност, в която се задоволяват потребностите.

Общи показатели: отнасят се за повечето изделия за средства на труда и продукти за лично потребление. Определени показатели, които се отнасят най – общо в повечето изделия.

Показатели за качество:

1. Съответствие на стандартите маждународни и национални.
2. Разпределение на отделните продукти по различен видове качества. При условие, че продуктите позволяват това.
3. Относителният дял на брака и бракуваната продукция – колкото по – малък процент увеличава качество. Установява се в процеса на производството в различни етапи.
4. Процент на рекламации не съответства на дадения стандарт – конкретни показатели в зависимост от предназначение на продукта.

Показатели за средства на труда:

1. Дълготрайност – време на употреба
2. Надеждност – стабилност на работа
3. Производителност на оборудването
4. Ергономичност на машини, съоръжения, оборудване да не вреди на здравето и психиката.
5. Ремонтпригодност
6. Други специфични показатели

Показатели за продукти за лично потребление - много и най – разнообразни и зависещи от предназначението на продукта – дрехи, храни.

Фактори за подобряване на качество :

1. технически и технологични
2. Кадрови – образование, умение, опит, мотивация
3. Организационно управленски

Основен фактор за повишаване на конкурентоспособност е качество.

Конкурентоспособност и качество : 2 равнище ;

1. Макро – производителност на страната, икономическия растеж, човешки ресурси, иновации и иновативност. Макроикономическа способност

2. Микро – конкурентноспособност на предприятие - качества на продукцията, цени на предлагане, техническо – технологично развнище на предприятието, пазарите, на които е разположена.

Главни трудности за конкурентноспособност:

1. човешки способности – ресурси и политика за квалификация
2. недостатъчно ефективен и ефикасен маркетинг и недостатъчно качество на професионален мениджмънт
3. внедряване на нови технологии (ефективно) и недостатъчна ефективност
4. Недостатъчно иновации – продуктивни, технически и технологични, в областта на организация и управление, човешки ресурси и други

Тенденцията е положителна

Количествени показатели: обем на продукцията на предприятието – разработва се и се изразява чрез разглеждане на натурални и трудови стойности. Основно приложение на натуралните стойности.

Видове стойностни показатели характеризиращи обема на произвежданата продукция:

1. обща продукция на предприятието – ОПП - → брутен продукт на БВП:
 - ❖ стокова продукция (СП)
 - ❖ полуфабрикати (ПФ) – които продължават в обработка
 - ❖ незавършено производство (НП)
 - ❖ ишлеме – стойност на материали
 - ❖ други

Показват цялостната дейност и продукцията, когато се произвежда. Определя се по съпоставими цени. Отнася се за предприятието с по – дълъг производствен цикъл.

$$\text{ОПП} = \text{СП} + \text{ПФ} + \text{НП} + \text{И} + \text{др.}$$

2. Стокова продукция

$$\text{СП} = \text{ГП} + \text{ПФ (за реализация)} + \text{И (стойността на услугата)} + \text{др.}$$

Определя се и се разработва по текущи цени. Показва по – добре приноса на предприятието, елиминира незавършеното производство .

3. Чиста продукция – нетна новосъздадена стойност на продукцията
 - ❖ Работна заплата
 - ❖ Социална осигуровка
 - ❖ Печалба на предприятието

$$\text{ЧП} = \text{РЗ} + \text{СО} + \text{Печалба}$$

По – реално показва приноса на предприятието.

4. Добавена стойност – чиста продукция (Условно чиста продукция) - УЧП включва: Чиста продукция на направените амортизационни отчисления (АО)

$$\text{УЧП} = \text{ЧП} + \text{АО}$$

Тези стойности показатели за обем на произвежданата продукция намират приложение при обработката на произвежданата програма на предприятието като се използват в единство, система с приоритет на този от тях, който дава по – добра представа и характеристика на целите и задачите, които са поставени пред изследването. Ако предприятието има по – голям производствен цикъл задължително се изследва ОПП, при по – малък СП, ЧП, УЧП.

Лекция 7

Производствен капацитет на предприятието

I. Същност, характеристика, особености на ПКП

II. Видове ПКП

III. Фактори за определяне на ПКП

Необходима разлика между производствен капацитет и производствена програма на предприятието

Разлика между производствени мощности и производствени машини и оборудване
ПКП е максимално възможното количество продукция от определена номенклатура, асортимент и качество, която се произвежда за определен период от време при оптимални условия и режим на работа

1. Особенности и характеристика на ПКП:

- 1) Продукцията трябва да бъде максималното възможно количество, измерено и представено като натурални единици
- 2) Продукцията да е от определена номенклатура, асортимент и качество- ПКП е еднородна
- 3) Капацитет и мощности на предприятието се измерва за определен период от време(най-много за 1 година. В зависимост спецификата на отрасъла ПКП може да трябва да се определи месец, 10 дена и денонощие. Това не се отнася за масовия характер на производство
- 4) Оптимални условия: най-добрите към даден момент.Оптимални условия включват техническа, технологическа въоръженост

ПКП и неговото правилно определяне е основен фактор за изпълнението на производствената програма.НА 2ро място е на производствената и инвестиционна стратегия на предприятието. Изпълнението на ПКП влияе пряко върху икономическите и финансовите резултати на предприятието.

Видове ПКП: Различни признаци за клас:

А) в зависимост равнището, на което се определя капацитетът, той бива:

- производствен капацитет на работното място- оттам се започва ПКП, неговото определяне зависи от равнището на техниката, технология, квалификация, организация и управление, качество на използваните суровини и материали.
- производствен капацитет на линия: съвкупност от машини, техника и технология, чрез които се произвежда продукта
- производствен капацитет на участък, произвеждащ еднородна продукция, търси се водещата линия или машини
- производствен капацитет на цех
- производствен капацитет на предприятието

Б) в зависимост от времето, за което се определя

- а) начален(входящ)- макс. Възможно количество в началото на отчетния период
- б) краен капацитет- макс възможно количество в края на периода
- в) среднопретеглен капацитет- отчита промените, които са настъпили в машините , съоръженията, оборудването и др. произв. Ф-ри

В) в зависимост от инфото, което се използва

- а)проектен ПКП- при неговото определяне се използва проектни данни, инфо от различни проучвания
- б) планов ПКП- капацитет, който използва данните от бизнес плана на предприятието
- в)реално постигнат(отчетен капацитет)

Г) в зависимост от величината, в която се включва капацитета различаваме максимален и минимален капаците(при който предприятието може да функционира, да оцелява)

-оптимален ПКП- оптимално количество, най-доброто, което е съобразено и отговаря на динамиката на потребностите на пазара. МОже да бъде 70-80% от максималния
 -идеален ПКП: теоретичен, факторите са неограничени-техника, технология, материали, работно време, Неговото разработване дава възможност за разкриване на факторите и резервите, свързани с по-пълното изпълнение на капацитета на машините, участъците на предприятието като цяло
 -технически капацитет: при неговото определяне се вземат в предвид ограниченията в работното време- почивни, празнични дни, прекъсвания по обективни причини и неограничени техника, технологии, качество и материали

3) икономически капацитет- най-близък до реалния-ограничено работно време и ограничение на ресурси, отчита се и степента на изхабяване на действащата технология и техника

Фактори за определяне на ПКП: независимо от голямото разнообразие на факторите, които оказват въздействие върху влечината, развитието и динамиката на ПКП, в теорията и практиката, те се разделят на 2 групи:

А) Основни-брой машини(действащи), време за работа на машините, производителност и номенклатура, асортимент, сложност и качество на продукцията

Б) допълнителни- равнище на организиране и управление, характеризиращи производството, работната сила и др.

По първа група фактори: брой машини:отчита се количеството на доставени, монтирани и действащи машини> Взема се и средносписъчния състав на монтираните машини като се отчитат промените, свързани с новопостъпили, доставени и внедрени в производството машини и тези, които са излезнали от употреба

1.

$$B_{мс} = B_{мн} + (B_{мв} \cdot M_e) / 12 - (B_{ми} \cdot M_{не}) / 12$$

B_{мс}- средносписъчен състав на маш за година

B_{мн}-брой машини в началото на годината

B_{мв}- брой маш влезли в експлоатация

B_{ми}- бр маш, излезли от експлоатация

M_e-месеци на експлоатация на нововъведените машини

M_{не}-месеци на неексплоатация(бездействие) на излезлите машини

2. време на работа- следва да се отчете това, пред което машините биха могли ефективно да работят. Това се определя от т.нар. **ефективен фонд Работно Време**. За неговото правилно определяне е необходимо да се познават следните категории формули работно време:

А) календарен фонд работно време= дните в годината, умножен по часовете в денонощието= 365x24=8760 часа

Б) режимен фонд работно време

$$R_{ф} = D_{к} - (D_{п} + D_{пр}) \cdot C_{д} \cdot Ч_{см}$$

R_ф-режимен фонд работно време

D_к- календарни дни

D_п-почивни дни през годината

D_{пр}-празнични дни през годината

C_д-брой смени в денонощието

Ч_{см}-часове в една смяна

В) ефективен фонд работно време

$$E_{ф} = K_{ф} - (T_{ор} + T_{нпр})$$

T_{ор}-врем за основен ремонт

T_{нпр}- време за технологични неизбежни прекъсвания

При прекъснат режим на работа:

$$E_{ф} = K_{ф} - (T_{пр} + T_{ор} + T_{нпр})$$

T_{пр}-почивни и празнични дни

3ти основен фактор: производителност на оборудването:

Този фактор се взема при съвр високо специализирана техника директно от паспорта на машините. За машини, които са физически или морално остарелисе взема в предвид тяхната производителност в минали годиничрез използване на експертна оценка , наблюдение или снимка на работното време на машините

Може да се определи капацитета на предприятието:

$$\text{ПКФ} = \text{Бмс.Еф.Нпр}$$

Бмс-средносписъчен състав на машините

ЕФ-ефективен фонд работно време

Нпр-норма производителност на машините

ПКП, определен по този начин не е аритметичен сбор от мощностите(капацитета) на поделениятаи цеховете на предприятието) Неговото определяне се прави по отделни видове или групи изделия

2. Той започва от определяне на производствения капацитет на отделните машини и работното място, след това се определят мощностите и капацитета на линиите и уастъка. Едва след това се определя производствения капацитет на основните цехове и предприятието като цяло. При този процес се вземат впредвид „тесните места”- водещите машини, съоръжения и оборудване , които определят пропускателната способност(капацитета) на всички останали преди или след тях

Тази псоледователност се отнася както за цеховете и участъците, така и за предприятията като цяло. Наред с тези фактори като допълнителни фактори могат да се отчетат още равнището на организация на труда и производството, равнището на управление, вид и тип производство, работна сила и други Производствения капацитет количествено се определя по следния начин:

$$\text{ПКП} = \text{БМс} \cdot \text{Еф} \cdot \text{Нпр} \cdot \text{К (ПО)}$$

К(ПО) коефициент, отразяващ равнището на орагнизация на производството, определя се на базата на съвременни научни методи или по –често на базата на експертна оценка чрез прилагане на определени планове.

Лекция 8

Дълготрайни активи на предприятието(ДА)- състояние, проблеми, използване

1. Характеристика, състав и структура на дълготрайните активи
2. Оценяване и видове оценки на дълготрайните активи
3. Изхажяване, амортизация на дълготрайните активи и амортизационна политика на предприятието
4. Показатели и фактори за подобряване използването на дълготрайните активи

I.Характеристика, състав и структура на дълготрайните активи

За да осъществява ефективно своята дейност предприятието трябва да разполага с необходимите ресурси-финансови, материални, нематериални и др.Особено значение за ефективността имат рационалното използване на неговите активи. Активите на предприятието са материалните, нематериалните и финансовите ресурси, с които предприятието разползага и чието използване му носи определени доходи и резултати.В зависимост от начина на използване и времето на тяхното функциониране активите се разглеждат в 2 основни групи:

- а) дълготрайни активи
- б) краткотрайни активи

Дълготрайните активи са обекти по своята характеристика, в които предприятието е направило дългосрочни инвестиции с цел реализиране предмета на неговата дейност.

Дълготрайните активи в съответствие със ЗС и НСС по своя състав са:

- а) материални (ДМА)
- б) нематериални (ДНА)
- в) финансови (ФДА)
- г) репутация

Необходимо е да има оптимално съотношение на посочените 4 групи с приоритет на дълготрайните материални активи, което съотношение води до финансова ефективност и по-високо финансово състояние при ефективното им използване.

А. Дълготрайните материални активи (ДМА) - основен елемент от състава на дълготрайните активи, които включват преди всичко **средствата на труда**, сгради, машини, съоръжения.

Средствата на труда по своята характеристика се разглеждат като вещи или комплекс от вещи, чрез които въздействат върху предметите на труда (суровини, материали, горива) в резултат на което се получава готовия продукт или услуга. Средствата на труда и дълготрайните материални активи участват **многократно** в производствения процес на предприятието и **пренасят на части** своята стойност в стойността на производствения продукт (себестойността или цената). Според предназначението и особеностите на функционирането дълготрайните материални активи се разглеждат в 4 групи (според участието в производствения процес):

- 1) Дълготрайни материални активи, които участват непосредствено и пряко в производството на определен продукт
- 2) Дълготрайни материални активи, които създават условия за ефективното използване и функциониране
- 3) Дълготрайни материални активи, които са свързани с организацията, управлението и тяхното усъвършенстване
- 4) Дълготрайни материални активи, свързани със социалните дейности на предприятието и решаване на неговите социални проблеми

Друга класификация в съответствие със ЗС и НСС са:

- 1) Земи, гори и трайни насаждения собственост на предприятието, застроени и незастроени
- 2) Работни и продуктивни животни
- 3) Сгради-основно производствени и непроизводствени сгради
- 4) Машини, съоръжения и оборудване - силови, двигателни и енергични машини-производствена сила, енергия и др.
 - предавателни устройства-електро-, паро-, газо и други видове проводници
 - работни машини-свързани с основния предмет на дейност
 - измерителни уреди, инструменти и приспособления-измерителни и контролни функции, тези инструменти, които имат по-продължителен срок и по-висока стойност
- 5) Транспортни средства-собственост на предприятието, вътрешно и външно заводски транспортни средства, съдействат за намаляване на производствения цикъл
- 6) Стопански инвентар-всеки вид изчислителна, размножителна, копирна и други видове техника в т.ч бюра, мебели
- 7) Други дълготрайни активи-зависят от предмета на дейност, всички останали

Б. Дълготрайните нематериални активи (ДНА) – част от дълготрайните активи на предприятието, които са продукт на интелектуална нематериална дейност, но се използват многократно, пренасят на части своята стойност, заемат по-малък относителен дял в повечето предприятия. Техденцията е към повишаване на тяхната роля. Права за ползване на индустриална собственост, полезни изкопаеми, концесии – право за ползване актив продължително време, права за ползване на интелектуалната собственост (патенти-право на собственост върху дадени научни открития и изобретения, лиценз – разрешение за ползване на дадена технология, изобретение и др). Търговски и фирмени марки показват принадлежност на даден продукт към дадена фирма. Програмни продукти, свързани с управлението на производството, свързани с финансите. Продукти от научно-изследователската и развойна дейност (НИРД) на предприятието – резултат от научните изследвания и създаване на нова техника и технология, нови продукти, нова методика, нормативни документи и др. Имат материален носител (хартиен, електронен и др).

В. Финансови дълготрайни активи (ФДА) – активи, свързани с наличието и използването на финансови ресурси, които имат по-продължителен срок на използване. Различават се по своята същност и предназначение от нематериалните дълготрайни активи и материалните дълготрайни активи

- 1) съучастия и дялове под формата на дългосрочни инвестиции в други предприятия
- 2) отпуснати дългосрочни инвестиционни кредити на други предприятия
- 3) закупуване на акции, облигации и др

Г. Репутация – този актив се отнася най-вече за положителната репутация на предприятието. Представлява разликата между цената на дадено предприятие и дълготрайните активи и реалната стойност на този актив (предприятие, машина, съоръжение). Тази стойност се определя от приходите, които бихме могли да реализираме към момента на използване. Структура на дълготрайните активи – количественото съотношение между различните елементи от състава на дълготрайните активи, изразен в % отразяващо връзките и зависимостите между тях. Структурата е динамична величина, но винаги е =100%

Видове структури:

1) икономическа структура – съотношението между различните икономически групи на дълготрайните активи

Тенденция: относително нарастване на финансовите активи и нематериалните дълготрайни активи

2) технологична структура – съотношението между различните моменти от състава на които са включени в отделната група

3) възрастова структура – съотношението между различните групи машини, съоръжения или елементи по определена възраст

Структурата трябва да е оптимална, да отчита предмета на дейност, целите и стратегията на предприятието. Основен фактор за оптимизиране структурата на предприятието. Друг фактор е достигнатото техническо и технологично равнище в предприятието, инвестиционна и иновационна стратегия на предприятието, финансови възможности, компетентност на мениджърските кадри, управляващи предприятието.

Лекция 9

II. Оценяване и видове оценки на дълготрайните активи

От гледна точка на:

- 1) изграждане на оптимален състав и структура
 - 2) обосноваване амортизационна политика и амортизация (нейното изчисляване)
 - 3) определяне степента на използване и ефективност на дълготрайните активи
- се разглеждат 2 вида оценяване:

а) в натура – по брой и видове – материални активи и нематериални активи
- не е достатъчно надежден метод; отчитане на качествена страна; липса на сравнение

б) стойностно оценяване – имат определени предимства:

- сравнимост между фирмите
- заприходяват се по този начин в баланса
- измерва се ефективността

Групи стойностни измерители:

1. Историческа (първоначална)

а) цена на придобиване – включва цена на дълготрайните материални активи и дълготрайните нематериални активи, цена за транспорт, цена за монтаж, цена за изпитания и други специфични разходи произтичащи от дълготрайните материални активи и дълготрайните нематериални активи,

цена на машината и всички разходи за привеждане във вид удобен за експлоатация
б) оценка по себестойност на дълготрайните материални активи и дълготрайните нематериални активи – отнася се предимно за тези елементи от състава (машини, съоръжения, оборудване) произвеждат се в предприятието и се използват от неговите поделения. Не излизат от пазара и предприятието не получава печалба от тях. Предприятието обаче се интересува от разходите, които е направило. Тяхната производствена себестойност.

в) справедлива цена (историческа) – намира израз в:

- пазарна цена
- продажна цена
- борсова цена
- цена на търг
- други видове

Отнася се за безвъзмездно придобити произведения на изкуството
г) балансова оценка – цената, по която дълготрайния материален актив се води в баланса
д) начална – в началото на периода, крайна – в края на периода, средногодишна стойност, извадени от употреба

е) възстановителна – колко струва в момента на промяната

Преоценка – през разглежданият период на дълготрайните активи се извършва преоценка на активите (револаризация) – преоценяване на актива с цел установяване на тяхната реална историческа цена, което се извършва от екипи на предприятието – инженери, технолози, икономисти. Те трябва да отчетат динамиката в техниката и технологията, в цените, динамиката в инфлацията, промените в пазара и др.

Наред с това Международните стандарти е пуснало определени нормативи по групи машини, които също се отчитат при преоценката. Като правило в резултат на преоценката цените нарастват на машините, съоръженията.

III. Изхабяване, амортизация и амортизационна политика на дълготрайните материални активи и дълготрайните нематериални активи

Съвкупност от дейности, които предприятието извършва за по-ефективно изхабяване и износване. В резултат на различни фактори губят част от своята стойност и потребителна стойност. Износване – процес, при който машините губят своята стойност. Съществуват 2 вида износване:

А. Физическо (материално)

Б. Морално

А. Физическото износване има 2 форми на проявления:

- 1) резултат от функциониране и по-точно на интензитета
- 2) от качеството на суровини и материали
- 3) сложност и качество на конструкцията
- 4) организация на експлоатацията

В резултат на неупотреба (бездействие) машините губят част от своята потребителска стойност

В резултат на влияние на атмосферните условия.

Б. Морално – основно родовоморално износване:

- 1) ви род – получава се износване с появата на нови по-производителни машини
- 2) ри род – в следствие на появата на нови по-ефективни машини в относителен смисъл – цената на машината нараства с по-високи темпове (производителност на труда)

3ти род – в резултат на появата на съобразни машини и съоръжения. Все по-актуално и нарастващо перспективно значение

4ти род – морално износване в резултат на появата на нови машини, технологии, създаващи по-добри условия на труд в цеха

5ти род – траен отказ на пазара на даден вид продукция

Друг елемент на амортизационната политика.

Правилно определяне на норми и методи.

Амортизация - процес на пренасяне на част от стойността на продукта. Тя отчита моралното и физическо износване.

Амортизационни отчисления – финансовото (счетоводното) отчитане на процеса на амортизация.

Норма на амортизация-частта, която се пренася изразена в проценти.

Просецът на амортизация на дълготрайните материални активи и дългоърайните нематериални активи е следният:

ДМА , НДА → изход (физическо, материално) → АО (амортизационни отчисления) →

→Производствени разходи (себестойност) → Реализацията на продукта →

Натрупването на АО → Замяна, възстановяване на изхабените ДМА → ДМА, НДА

Норма на амортизация = $100 = \frac{Na}{T}$, където Na е норма на амортизация в %
T- отчита физическото и 5те вида морално износван

Амортизационна кванта(Ак)-сумата на амортизационни отчисления, които се пренасят в годината за себестойност за 1 година.

Амортизационна сума(АС)-тя е равна на стойността на машината върху която се начисляват АО, тя може да е цена на придобиване, баланс

АС= цена на придобиване, когато не е използвана след доставка

АО започва от месеца след придобиване

Задължително се отчислява амортизация на материалните активи и нематериалните активи

Не се начислява амортизация:

1.дълготрайни активи с изтекъл срок

2.земи и гори

3.паметници на културата и изкуството

4.за основен ремонт, а за възстановяване и замяна те се включват пряко в себестойността

Динамика на дълготрайните материални активи

2003г - обща сума на ДМА - 7,5 млрд

2006г – обща сума на ДМА - 12,6млрд

Преобладава частният сектор:

2003г - сума на ДМА – 5,6 млрд

2006г – сума на ДМА – 11,2 млрд

Обществен сектор

2003г – сума на ДМА – 1,9 млрд

2006г – сума на ДМА – 1,4 млрд

1.Най-голям % за 2006г заемат машини, оборудване, транспортни средства – положителна тенденция в 7 млрд

2.Сгради 4,6 млрд

По отрасли 2006г-преобладава преработващата промишленост 2,5 млрд;търговия-2,3 млрд; транспорт, съобщения и техника-2,2 млрд

Правилно определяне и използване на методи на амортизация:

1.Линейни методи – тези дълготрайни материални активи, които имат по-продължителен срок на експлоатация(15-20г)-сгради, съоръжения и тези, които ускорено морално се износват

Линейни – равномерно пренасяне на част от стойността.

Год.	АС	На %	Ак
1.	20000	20	40000
2.	20000	20	40000
3.	20000	20	40000
4.	20000	20	40000
5.	20000	20	40000
Σ		100	200000

$$Na = 100/5 = 20\%$$

В съвременните условия в резултат на действието на ТП и ускореното морално износване намират по-голяма приложимост нелинейните методи:

- 1) нелинейни дегресивни ускорени
- 2) нелинейни прогресивни (забавени методи, забавена амортизация)

1) нелинейни дегресивни-намират приоритетно преобладаващо място. Това се определя от ускоряване на НТП, динамиката на моралното износване и динамиката на цени на инфлация. Същността на тези методи се заключава в по-бързото пренасяне на амортизационни отчисления и по-висока норма на амортизация в началните години на експлоатация. Основната цел е двустранна:

- 1) по-бързо натрупване на средства за амортизация, което дава възможност за ускорена иновация, ускорено технологично обновяване
- 2) по-големите амортизационни отчисления съгласно нормативните документи и ЗКПО-Закон на корпоративно и подоходно облагане се признават за разход и водят до намаляване на величината облагаема печалба, повече средства остават на разположение на предприятието за ускорено обновяване на дълготрайните активи.

А.Метод на намаляващ остатък – прилага се и се препоръчва в България от ЗКПО. Метод на ускорена амортизация, при който постоянната(константа) величина е нормата на амортизация, дегресивната (променящата се) величина в случая е амортизационната сума(АС). Нормата на амортизация(На) се начислява върху първата година, втората, третата и т.н. върху остатъчната стойност.

Изходни данни:

АС – 20000

Т – 5г.

На – 20 %

На_у = 20 * 1,5 = 30% - годишно

К = 1,5 - 2 – коефициент на ускорение

Год.	АС	На %	Ак	ОС(остатъчна стойности)
1.	20000	30	60000	14000
2.	140000	30	42000	9800
3.	98000	30	29400	
4.		30		
5.		30		
Σ				

1) Намаляващ остатък

2) Неравномерно дегресивен (Метод на ускорената амортизация)

Год.	АС	На %	Ак
1.	20000	30	60000
2.	20000	25	50000
3.	20000	20	40000
4.	20000	15	30000
5.	20000	10	20000
Σ		100	200000

коэффициент на ускорение – 1,5 %

3)Метод „сума на числата”-сумиране на годините определени като амортизационен срок

Год.	АС	На %
1.	20000	1/15
2.	20000	2/15
3.	20000	3/15
4.	20000	4/15
5.	20000	5/15

4)Метод на изключителна амортизация-първата година На е 50%. Останалите 4год се минава към линейен метод на амортизация – 12,5% за всяка следваща година

Б)нелинейни прогресивни методи:

1. Неравномерно пренасяне (нелинейно пренасяне)
2. Първите години е по – малка На и Ак

Прилагат се в новоизградени и стартиращи предприятия, които трябва да достигнат по-висок капацитет.Основна цел:по-малка величина на разходите(амортизационно очисление), за да се реализира печалба.

❖ Неравнопрогресивен

Год.	АС	На %	Ак
1.	20000	10	20000
2.	20000	15	30000
3.	20000	20	40000
4.	20000	25	50000
5.	20000	30	60000
Σ		100	200000

❖ „ Сума на числата” започва се от 5/15

Трябва да се отчита както физическото, така и моралното износване.

IV. Показатели и фактори за повишаване на ефективността на ДА

Неоходимо е да се прави различие между показателите и фактори за равнище на използване и показатели за ефективност.

А. Показатели характеризиращи равнището (степента) на използване (за ДМА главно):

1) Коэффициент за използване на машини съоръжения и оборудване

$$\text{Ким} = \text{М (д)} / \text{ОБМ}$$

Ким – коэффициент за използване на машините

М (д) – действащи машини
ОБМ – Общ брой машини
Натурален показател

2) Коефициент на сменност

$$K_c = [(БМ * 1) + (БМ * 2) + (БМ * 3)] / ОБМ$$

K_c – коефициент на сменност

БМ – брой машини

1,2,3 - при прекъснати производства

3) Коефициент на екстензивно използване

$$K_e = F(\phi) / F(e\phi)$$

Този показател се свързва най – често с времето на работа

$F(\phi)$ - фонд отработено време - фактически отработено време

$F(e\phi)$ – ефективен фонд работно време (тема за производствен капацитет), фонд който не отчита прекъсвания по субективни причини. Отчита празнични и почивни дни и прекъсвания по обективни причини(ремонт и време за подготовка на машините)

4) Коефициент на интензивно използване

$$K_i = Q(\phi) / Q(\tau)$$

Продукцията произвеждана за единица време

$Q(\phi)$ – фактически произвеждано количество продукция

$Q(\tau)$ – теоритично произвеждано количество продукция

5) Коефициент на интегрално използване

$$K_{int.} = K_e * K_i$$

Б. Показатели за ефективност:

1) Коефициент на натоварване (K_a)

$$K_a = Q / ДМА$$

Q – количество продукция

Този показател характеризира малко единици (лева) съответстват на 1 лев производство на единица продукция.

2) **Производителност на оборудването – количеството продукция произведено за единица оборудване време. Този показател се използва за съпоставима продукция.**

3) **Печалба, нарастване на величината на печалбата. Този измерител се използва при други равни условия (съпоставими цени, съпоставима ефективност)**

4) **Рентабилност – изразява чрез формулата:**

$$R = [Печалба / ДМА] * 100$$

Печалбата включва и брутна и нетната печалба

В. Фактори за повишаване на ефективността на ДМА:

- 1) **Свързани с подобряването на ефективното използване на ДМА.** Включва предимно брой на машините, които работят и времето, през което работят машините. Наричат се екстензивни, защото са свързани с времето на използване. Постига се чрез :
 - ❖ Увеличаване броя на работещите машини
 - ❖ Увеличаване на времето на работа, чрез повишаване на сменността
 - ❖ Намляване на времето пускане в действие и време за достигане на максимален капацитет.
 - ❖ Намалчване на престоите по субобективна причини
 - ❖ Намалчване на времето свързано с ремонт
 - ❖ Намалчване на броя на аварията

- 2) **Интезивни фактори – свързани с увеличаване на плътността на единица време:**
 - ❖ Увеличаване на броя на оборотите
 - ❖ Навременно внедряване на нови техники и технологии
 - ❖ Модернизация и реконструкция на действащата техника
 - ❖ Усъвършенстване на организация на труда и управлението
 - ❖ Увеличаване на ролята на стимулирането и мотивацията на персонала

Решаващ фактор тук се явява човека боравещ с машините.

Лекция 10

Карткотарйни активи на предприятието

- I.** Същност, състав, структура, кръгооборот и оборот на КАП
- II.** Запас и видове запаси в Предприятието
- III.** Възможности за ускоряемост на обръщаемостта на КАП

I. Същност, състав, структура, кръгооборот и оборот на КАП

1. Същност

- Активите които участват еднократно и пренасят изцяло своята стойност.
- КАП се намират в постоянно движение, едни от тях се намират в сферата на обръщението(пари). Това постоянно преминаване на КАП от сферата на обръщението през производството и връщането им отново към сферата на обръщението като готов продукт, дава представа за кръгооборота на КАП . Този кръгооборот се характеризира не като еднократен акт, а като постоянно повтарящ се процес – даа представа за оборота на КАП.

2. (от учебника) Състав и структура

- КМА
- суровини
- осн. Материали
- спомагателни материали
- резервни части
- горива
- незавършено производство

3. Краткосрочни вземания (КВ)

- предприятия
- фирми

4. КС инвестиции (КСМ) до 1 год

5. Парични средства (в лв. И валута)

- каса
- разплащателна сметка

- благородни метали

6. Разходи за бъдещи периоди

Структура на КАП – Относителния дял във всеки елемент изразен в %.

- динамичен

необходимо е да има оптимална структура върху запаси, недовършено производство, готова продукция и парите в касите

II. Запас и видове запаси в Предприятието

Запаси - основен елемент – материални запаси (готова продукция) Видове :

1. текущо оперативен – опр се от 2 фактора – денонощно потребление и връзката м/у 2 доставки
2. гаранционен – мин. количество което трябва да има на склад, при прекъсване на доставките
3. максимален размер на запасите – текущ + гаранционен
4. подготвителен

III. Възможности за ускоряемост на обръщаемостта на КАП

1. сфера производство – свързани с техникo – технологичното равнище и възможност за намаляване % на незавършена продукция
2. сфера на обръщението – намалява времето за реализация и превръщането ѝ в парични средства – формите на реализация, транспорт, организация

ЛЕКЦИЯ 11

Персонал и производителността на труда в Предприятието (ПП и ПТП)

- I. (Предмет или обект 1 въпрос)
- II. (Предприятие, фирма, ДА, КА)
- III. (ПП и ПТП)

1. Въвеждащи понятия - характеристика, същност
2. Състав и структура на ПП
3. ПТП на ПП
4. Измерване, показатели, проблеми
5. Фактори и резерви за повишаване на ПТП

1. **Труд** - целесобразна човешка дейност насочена към производството на блага (мат. или нематериални)

- човешка дейност
- производството на благо

1.2 Субект на труда е Работната Сила – способността на човека към труд. Съвкупност от умствени и физически способности, които човек пуска в действие при осъществяване на трудова дейност (производство)

1.3. Трудови ресурси – носителя на работната сила, често от населението в трудоспособна възраст, което може да прилага своята работна сила.

- голяма миграция
- емиграция – от 25 – 35 год. с най – голям % в това число млада квалифицирана работна сила
- застаряване
- нарастване на относителния дял на градското население (около 70%) =>

1.4. Персонал – съвкупността от заетите в 1 предприятие, основни спомагателни работници, ръководни и обслужващи кадри. Основно внимание трябва да се обърне на качествената структура на персонала (подготовка на образование, квалификация и преквалификация)

Трябва да се обърне внимание на 3 основни качества

- професия – характерните качества на пресонала в предприятието
- специалност – съвкупност от конкретни знания
- квалификация – показва качеството в опр специалност, необходимите изисквания условия за да бъде и специализирана и квалифицирана.

2.1 Състав на ПП

Определящ момент при изграждане на структурата на човешките ресурси в предприятието и неговия персонал са функциите и дейностите, които трябва да изпълнява:

- изпълнителски – основни и спомагателни дейности в предприятието свързани с Основен предмет на дейност
- разработващи – разработване на политиката, инвестициите, иновациите, стратегиите и др.

- ръководни – набирането на информация, вземането на решения, самата политика
- помощни – свързани с реализацията, с набирането на информация, подготовка и др. за изпълнение на тези функции и други се набират следния персонал:

➤ Изпълнителски кадри

- осн. работници – тези, които реализират основната дейност
- спомагателни работници – извършват спомагателна работа (механици)
- низови ръководители – ръководители на малки цехове (част от П.) – бригадири; разпределят задачи и застават зад машината, техните дейности са ръководни а не изпълнителски
- ученици които се обучават в предприятието и могат да влияят върху ПП.

➤ **Специалисти** – реализират разработването на Д. и Ф. Свързани с проекти, конструкции, бизнес и др. (инженери, конструктори, икономисти, юристи и др.)

➤ **Ръководители** – реализират основните дейности на политиката на предприятието; разглеждат се на 3 нива.

- макро ниво – изпълнителен директор и негови заместници
- средно ниво - шефове на големи отдели
- ръководители цехове, при които преобладават ръководните, а не изпълнителските

функции

➤ обслужващ персонал

2.2. Структура на ПП – различни структури в зависимост от признаците

- в зависимост от отрасъла на ПП
- в зависимост от възрастта
- в зависимост от квалификацията
- в зависимост от пола

Извод: Необходимо е изграждане на оптимална структура, която да отжелязва целите и особеностите на дейността

3. Значение – ПП способността на човек към труд, ефективност, ползотворност от този негов труд. Да произвежда за опр време, да произведе определено количество продукция => сферата на неговия тр.

3.2. Определяне значението за развитието на предприятието. Аргументи

- повишаване на производството => по – голямо количество продукция и задоволяване на потребностите на по-широк кръг от хора
- повишаване на производството => намаляване на разходите
- повишаване на производството => до по бързо изпълненеи на производствената продукция
- повишаване на производството => повече реализирана продукция, по – големи приходи => по – доброфинансово състояние

3.3. Видове производство в зависимост от факторите

- производителност на живия труд – индивидуална
- ПП + Икономия както на живия така и на обществения труд (машини, ик на мат., технология, мат.)

3.4. В зависимост от времето

- часова производителност – в масовите производства

- среднодневна производителност – в дискретни производства на смени
- месечна – свързана с финансовите отчети и състоянието на фирмата за месеца
- годишна

4. Колко продукция за единица време? Има 3 вида измерители които характеризират динамиката на труда (виж производствената програма гл.4)

- натурални – брой, тонове, литри, КМ
- трудови – часове, човекочасове и др.
- Парични и стойностни - лв., \$ евро и др.

4.1. Определя равнището и динамиката на ПТП

- равнището – достигнатата степен на производство през определен период
- динамиката – промените, които настъпват в ПТП и съпоставянето на равнището през

опр. Период

4.2. показатели за определяне на ПТП

1. изработване

- най – често в натура

$$ПТ(п) = Q(1) / T \text{ или } ПТ(п) = Q(2) / БР$$

Q(1) – в натура (бр, L, км, м,)

Q(2) – кол. Произведена продукция

T – време

БР – брой работници

- по стойност

$$ПТ(п) = C / T \text{ или } ПТ(п) = C / БР$$

2. трудопоглъщаемост – реципрочна на 1 (1 : 5еп)

$$ПТ(т) = T / Q(n) \text{ или } ПТ(т) = БР / Q(n)$$

5. Групи фактори:

5.1. материално технически

- свързани с техниката, технологията, материалите, ефективно внедряване в производството

- техническото равнище на машините които действат
- ускореното обновяване, модернизацията и конструкцията на Предприятието
- внедряване на висококачествени материали

5.2. социално икономически

- усъвършенстване
- квалификация и преквалификация
- оптимизиране структурата
- усъвършенстване системите за заплащане
- условията на труд

5.3. гъвкавост и адаптация (орг. управление)

- резерви
- форми на организиране в обществото

6. Функции на управлението -> Структури -> Механика -> Системи за контрол -> Подходящи климатични и географски фактори

Инвестиции и инвестиционна дейност на фирмата

I. Инвестиции и инвестиционен процес (ИП) – характеристика, особености, участници

II. Класификация на инвестициите и инвестиционните структури

III. ИП (проекти) – характеристика, съдържание, предназначение

1. Решаващи фактори за ефективността на инвестициите и инвестиционната дейност в едно предприятие е тяхното управление, повишаването на тази ефективност изисква адекватен подход и познаване на понятията. Инвестициите са дългосрочни вложения на финансови и други активи в определени обекти с цел повишаване на доходите на предприятието или разширяване на неговия капитал. Обектите на инвестициите са ДМА, ДНА (научни разработки, нови технологии и др.); обновяване и разширяване дейността на действащи предприятия като цяло, вложения във финансови средства (ценни книжа, акции, облигации).

1.2. Инвестиционният процес представлява съвкупност от дейности чрез които инвестициите се превръщат в основен материално-веществен и финансов резултат от производството на предприятието. Чрез този процес се постига и ефекта им и резултата.

1.3. Участниците в инвестиционния процес са:

- А) инвеститор-физическо или юридическо лице, което осигурява необходимите средства и ги влага, като фирми, предприятия, банки и др. институции;
- Б) проектант-физ. или юрид. лица, които се занимават с разработката на различните проекти;
- В) доставчик-физ./юрид. лица, които проучват пазарите и доставят необходимите суровини и всички други елементи, материали, горива за инвестиционния процес;
- Г) изпълнител-фирми, организации, предприемачи и др., които се грижат за създаването на необходимите условия и качества;
- Д) банки (безгранични плащания) – организират разплащанията между горепосочените лица.

1.4. Етапи на Инвестиционни процес:

- А) подготвителен – разработка на бизнес планове, осигуряване на средствата
- Б) капитално строителство – строителство, монтаж и др.
- В) внедряването и осигуряване на оптималните мощности – достигане на капацитета.

2.А. Класификация:

2.1. Според участниците

- А) чуждестранни инвестиции – външни (чуждестранни физич. или юридич. Лица, които влагат своите средства в нови предприятия, разширяване на действащи, приватизация на обекти, банки, концесии, интелектуални продукти и др.), нарастваща роля, законова рамка, база
- Б) местни-вътрешни (преобладават, но тренда е към по-бързо нарастване на чуждестранните)
- В) смесени

2.2. В зависимост от сектора

- А) в реалния сектор: – в ДМА, – в ДНА, – в ново строителство, – в обновяване, – в нови технологии
- Б) финансови инвестиции – акции, облигации и ценни книжа

2.3. Според обекта и неговият предмет на дейност

- А) преки инвестиции – разходи, които се правят за изграждане и пускане в действие на обекти пряко свързани с основния обект на дейност
- Б) съпътстващи – разходи, свързани с изграждане на необходимата инфраструктура, която подпомага функциониране на преките инвестиции
- В) взаимосвързани – вложение на необходимите средства за съпътстващи процеси

2.4. Според източниците:

- А) от собствени
- Б) от привлечени.

2.Б. Инвестиционни структури

2.1. технологична структура:

- А) инвестиции в следните направления:
– разходи за строително-монтажни работи (СМР)

- разходи за машини,съоръжения и оборудване(основно значение,пряко влияние върху дейността на инвестициите и резултатите от дейността на предприятието)
- разходи за проектни работи – всички средства ,необходими за изработката на различните видове проекти(идеен,технически,работни чертежи)*етапите и спазване на срокове
- разходи за проучвателни работи(терени,находища)
- други видове разходи(за обучение,за организация,управление и други подобни,котио спомагат горепосочените обекти)

Б)възпроизводствена структура – количествено взаимоотношение във възпроизводството:

1.строителство на нови предприятия(ново строителство)–процес на изграждане на нови предприятия на нова площадка , по нов инвестиционен проект.В резултат на това се задоволяват нови потребности от нова или съществуваща продукция.Кадрите са нови и финансите са нови(нац.стопанство има определени икономически и социални предимства) – разкривне на нови работни места;

- възможности за внедряване на съвременния НТП
- правилно разпределение на предприятията,производствените сили по територията на страната
- нац.стоп. води до издигане на икономическото ,социалното, образователното и културното равнище на населението
- води до по-малки отрицателни ефекти за екологията

****Проблеми при Националното стопанство:

- необходимост от пошече инвестиции
- факторът” време”- по-бавно пускаме и изграждаме нови мощности
- по-неразционална структура-голям относителен дял на СМР
- отрицателно влияние върху инфраструктурата в процеса на изграждане на предприятието

2.разширение на дейностите на ИП – форма , при която се изграждат допълнително основни,спомагателни и странични цехове на действащо предприятие ,на същата площадка или нова ,финансите са на лице ,кадрите също,продукцията може да е нова ,но и вече съществуваща;

3.модернизация на действащо предприятие – направление на ИП ,в което се внасят частични усъвършенствания,замяна на определени възли,агрегати и детайли=>по-висока производителност,по-добро качество на труда или по-добри условия на труд.

**перспективи пред модернизацията

- съчетаване на мод-та с основния ремонт
- мод-я в процеса на проектиране/проектите
- мод-я на ДМА със социално-битово предназначение.

4.реконструкция на действащите предприятия– процес при който се осъществява пълно/частично проборудване на предприятието по специално разработена за целта проекто-програма на базата на най-нова техника и технология.В резултат на това по-бързо се постигат икономически и социални резултати и се реализира инвестиционната и иновационната стратегия на фирмата,

*3 вида:

- частична=25%-30% от ДМА
- средна=45%-50% от ДМА
- пълна(голяма) =75%-80% от ДМА

В практиката модернизацията и реконструкцията се осъществяват в повечето случаи като 1 процес.Предимствата са:

- по-малък обем на вложените инвестиции
- по-голям % на относителния дял
- по-бързо се постига производителност на труда
- фактора „време”
- по-добро решение на социалните проблеми и условията на труда
- повишаване на техническото и технологичното равнище на персонала

Изборът на едно или друго направление на ИП зависи от мног фактори по-важните от които са :

- А)икономическата стратегия
- Б)иновационната и инвестиционна дейности
- В)компетентност на мениджърския екип
- Г)динамиката на подредба на пазара и др.

3.ИП и бизнес проекти:основен документ за решаване на даден или нововъзникнал инвестиционен(частен или общ инвестиционен процес).Участниците са същите.При новите проекти:
–основни цели подцели на изграждането на предприятието
–обосновка на предприятието:икономическа,техническа,организационно-управленска,социално-екологическа и др.
–осигуряване на ресурсите и средствата:собствени,привлечени,материални и др.
–етапи на реализация на проекта:начални,крайни,междинни
–очаквани резултати.

ЛЕКЦИЯ 13

Логистични процеси в предприятието

Определение, особености, понятие

В логистиката се включват множество дейности – транспорт (за доставка на суровини и материали), складово стопанство, управление на материални запаси, организация на търговска дейност и др.

Определение за логистичния подход – отличава се от традиционния по единството на управление на функциите свързани с движението на материалните потоци.Ефективното управление на материалните потоци се постига чрез техническа, технологическа, икономическа и методологическа интеграция на отделните звена в единна логистична система.Логистиката се разглежда в заимовръзка с останалите области – доставки, производство, маркетинг.

Логистиката представлява система от подходи, принципи, методи и методика за планиране контрола и управлението на транспорта, складирането и други материални и нематериални свързани с:

- процеса на доставка на суровини, материали, компоненти за вграждане, опаковка
- тяхното складиране предвижване до съответните цехове, участъци
- движението на междинната продукция между работните места
- доставката на готовата продукция до крайните клиенти и потребители съответно с потребностите и изискванията им
- предаването, съхраняването и преработването на информация

Логистиката от практична гледна точка представлява процес на упражняване на движение и съхранение на продуктите на труда и свързаните с тях парични плащания към доставчика, транспортните фирми от една страна и паричните постъпления на клиентите на предприятието от друга страна.

Понятия свързани с логистичния процес:

- 1)**Логистична система-елемент** (подсистема) на целостта икономическа система каквато е предприятието
- 2)**Логистична функция**-съвкупност от операции насочени към постигане на целите на логистическата система и зададените значения на показателите-производство, продажби, снабдяване-те се използват от отделните участници на макрологистичния процес
- 3)**Логистична операция**-особена съвкупност от действия насочени към движението на материали и свързаните с тях информационни потоци.Те (операциите) свеждат логистическите функции до конкретен набор от действия.
- 4)**Логистична верига**-линейна последователност от участващите в логистичната система звена осъществяващи отделните логистични операции по съхраняването и предвижването на материалите, на предмета на труда
- 5)**Звено на логистична система**-определя икономиката и/или функционално обособен обект, който не подлежи на по-нататъшна декомпозиция от гледна точка на задачите, които изпълнява в рамките на логистичната верига(съответната специфична цел свързана с логистична функция или операция)
- 6)**Потоци в логистичния процес**-логистичния процес се характеризира с последователно или

едновременно протичане на материални, финансови, информационни потоци. Материалният поток е основния поток в логистичния процес-обхваща движението на ПФ, ГП, НП, продуктите на труда

Видове логистични системи и процеси

Макро и микрологистични системи (процеси)

Макрологистичните системи обхващат всички участници в логистичната верига. Участниците са доставчици, транспортното предприятие, производственото предприятие, клиентите.

Микрологистичните системи-отделни участници в логистичните вериги-доставчици, транспортното предприятие, производственото предприятие. Всяка микрологистична система се състои от отделни подсистеми-звената, функциите, действията обединени в единна логистична инфраструктура с цел постигане на резултат. Разглеждана като микрологистична система производственото предприятие се състои от звената, отговарящи за изпълнение на изпълнителната функция-производствени звена, складове, звена, изпълняващи пласментна функция, складове за предмети на труда.

В зависимост от големината на предприятието в микрологистичния процес могат да се включат и по-голям набор от цялостния макрологистичен процес. Транспортирането може да се осъществи от самото поделение на предприятието.

Логистичните процеси от гледна точка на материалните потоци в зависимост от посоката и мястото на движение на материалните потоци в рамките на предприятието като микрологистична система се обособяват *входящи, вътрешни и изходящи логистични процеси.*

Входяща (доставна) логистика представлява логистичен процес в рамките, на който обхваща движението на материални потоци от доставчиците до съответното предприятие.

Вътрешнозаводската област (производствена логистика) в границите на предприятието се включват:

- 1) Движението на материалните потоци от склада за предмети на труда до съответните производствени звена на предприятието
- 2) Движение между самите производствени звена
- 3) От производствените звена до склада за готова продукция

Изходяща (маркетингова) логистика-обхваща движението на готовата продукция от предприятието до крайните точки на продажба.

Основни логистични функции:

- снабдителска функция
 - функция свързана с управлението на материални запаси
 - складова функция
 - транспортна функция
- Видове материални запаси
- производствени(суровини, материали)
 - търговски
 - Текущи запаси
 - Гаранционни запаси
 - Сезонни запаси

Бизнес оценяване на предприятието – БО

I.Характеристика, обекти и субекти на БО

II.Методология на БО

III.Основни методи за БО

1.X-ка, обекти и субекти: БО за усъвършенстване на управлението за реструктуриране и оздравяване на дейността на предприятието.

1.1. БО е една от важните предпоставки за функциониране на фондовите/капиталовите пазари и за развитие на пазарната икономика.Потребността от БО е най-вече изразена при покупко-продажбата на активите на фирмата , на техни обособени части.Също е особено актуално при:

-оценяването на застрахователната стойност на активите;

-сливане и разделяне на фирми и предприятия;

-при оценяването на акциите и вноските;

-при реструктуриране, саниране и даже ликвидация.

По своята същност БО е процес на определяне на стойността на определени инвестиционни обекти, в които е инвестиран определен капитал , с цел получаване на бъдещи доходи.БО служи като база за определяне на реалната стойност(цена на обекта), а самата цена се определя на пазара при преговорите между купувачи – продавачи.БО не трябва да е самоцел.

1.2. Компоненти на БО:

а)справедлива пазарна стойност(цена) – цената на която дадено предприятие/актив може да бъде продадено, като се съчетават интересите и на двете страни и всяко от тях.Информацията се отнася за анализа на възможностите на предприятието.

б)инвестиционна стойност – отчита съотношението на риска и възвращаемостта.В случая трябва да се отчетат динамиката на инфлацията, тенденцията в лихвения% и др.

в)счетоводна балансова стойност на предприятието и обектите – получава се от фактическите отчетни данни като баланса , отчет за приходи и разходи и други документи свързани с имуществото на предприятието.

г)борсова стойност – по-близка е до реалната.

д)ликвидационна стойност – при продажба/ликвидация на предприятието и всички негови активи.

2.Информационна осигуреност – 2 основни групи:

1.2.Вътрешни източници - основните документи , които характеризират дейността на предприятието,реализацията:

А)счетоводен баланс

Б)отчет за приходи/разходи – инвентарна оценка, фактури,складови разписки и др.

В)инвестиционни плано-проекти , бизнес планове и др.

Г)натрупаният опит в управлението;

1.3.Външни източници :

А)статистически данни от годишници,справочници и др. цели публикации;

Б)резултати от маркетингови изследвания;

В)изследвания, анализи, експертизи

Г)референтна рамка , оперативни програми и др. разработки, свързани с тенденциите и перспективите в развитието на макрорамката, отрасъла и сектора, в който е предприятието.

3.Обекти и субекти на БО:

3.1.Обекти на БО :

А)Фирми , предприятия и други основни звена в икономиката на Националното стопанство-предприятието не е само икономическо , а и юридическа, технологична система , която има изключителна връзка и зависимост с вероятностен характер с други системи.Това усложнява процеса на БО и в някои случаи може да доведе до нереалност:

Б)Цехове , поделения , участъци(„обособени части”)

В)Части от имущество – производствени машини,технологични линии , съоръжения, които имат определящо производствено значение и могат да бъдат оценявани,продавани самостоятелно.

3.2. Субекти на БО – този проблем се урежда на законова основа чрез определена наредба за оценяване на обектите. Съгласно нея лицата са : български ии чуждестранни юридически или физич. лица, които са получили лиценз(разрешение) от Агенцията за приватизация. Този лиценз се издава конкретно за извършване на оценки на различни видове обекти:

- А) Недвижимо имущество и имоти
- Б) За машини , съоръжения, оборудване
- В) Друг лиценз – на нематериални дълготрайни активи
- Г) Оценяване на цели предприятия.

2.Методология на БО:

А) Основен методологически въпрос – формулиране целите и задачите

-Основна цел – получаване на експертна стойност , оценка на предприятието в неговата динамика и развитие

-Подцели – усъвършенстване и рационализация на управлението, саниране и реструктуриране, БО дава възможност за оценяване на паричните потоци

Б) Основни принципи върху които се гради БО :

-реалност и правдивост на оценката –прецизност ,коректност, аргументираност и др.

-целенасоченост – в изпълнение на определена цел, която е съобразена с мотивите и стратегическите цели на предприятието

-уникалност – всяко предприятие или обособени части, фирма са уникални сами по себе си и трябва да получат съответстваща оценка

-относителност – БО е „моментна икономическа снимка” на състоянието на обекта но тя е относителна спрямо бъдещето/настоящото

-ефикасност на БО – да може да бъде внедрена в практиката

В) Методологически и технологически начинът за оценяване – ТЕХНОЛОГИЯ :

а) БО следва да се разглежда като процес и съвкупност от дейности и етапи на тяхното осъществяване . Като процес БО протича най-малко през 3 етапа:

– събиране на достатъчна (колич., качество) информация;

–критична оценка и анализ на получената информация –анализа трябва да разкрие по-съществените страни и проблеми за дейността на предприятието, очакваните тенденции

–отсейване и оценяване на най-важната информация на разкритите при анализа проблеми и изводите в тази област.

б) Като дейност БО включва:

–разработване и сключване на договор за бизнес оценяване

–извършване на самата оценка , която включва:

⇒организационно-методическа подготовка (формулиране и запознаване с целта и задачите)

⇒разработване на план и план-график

⇒формиране на екипи и разпределение на различните видове дейности и задачи

–проучване и проучвания, свързани с анализа

⇒анализ на статута на предприятието(юридически проблеми и правен статут)

⇒анализ на изпълнението на бизнес плана

⇒анализ на финансовите и икономическите показатели

⇒проучвания и анализи на бизнес средата (външната)

⇒изготвяне на самата оценка. Прилагане на различни методи за получаване на по-реална стойност на обекта.

⇒определяне на цялостната стойност

⇒обобщаване на резултатите и формиране на реалната, справедлива, пазарна стойност на обекта;

–предоставяне на резултатите от оценяването на съответните поръчители с обосновка на приложените методи , възприетите ограничения и ограничители и други обосновки, които се нуждаят от уточнение.

3.Основни методи на БО: и условия за тяхното прилагане:

В практиката на развитите страни в пазарно отношение се прилагат различни методи и техники за бизнес оценяването. Това обстоятелство се обуславя от различните цели и задачи на БО и от

многообразието от показатели и характеристики , които описват даден инвестиционен обект => няма и не може и да има един универсален метод(рецепта) за БО , които да обхванат всички страни и последствия от разнообразната дейност на предприятието.Независимо от това разнообразие засега у нас намират приложение следните основни брутни методи:

1)**балансово-счетоводни**

2)**инвестиционни**

3)**смесени**

4)**пазарни**

1)прилага се при цели и предприятия или негови обособени части при които стойността им се определя като разлика между сумата на всички активи в даден момент и задълженията на предприятието към други предприятия,фирми и организации.Трябва да се отчетат следните условия:

–недостатъчна печалба или липса на такава в предходните години;

–Фирмата няма достатъчно стабилни пазарни позиции или клиенти

–Фирмата е зависима в голяма степен от международната конюнктура или вътрешните икономически условия и особености

Има 3 основни фактора при тези методи:-динамиката на цените и равнището на инфлацията(промените които настъпват в икономиката като цяло,в сектора,във валутата и др.),- динамиката на моралното и физическото износване на ДМА и ДНА,-структурата и динамиката на структурата на активите.

2)основната му характеристика е покупката на дадено предприятие се разглежда като инвестиция с цел получаване на бъдещи парични доходи от това предприятие.Условия за прилагането му:

–ако има достатъчно добри ик.резултати или печалба в настоящият или бъдещ период

–има утвърдени пазарни позиции и утвърдени клиенти

–има достатъчна структура на асортимента на продукти,услуги и други.

Факторите които влияят на този метод са равнището и динамиката на продажбите,позицията на фирмата на пазара(продукти цена и жизнен цикъл),индекса на инфлацията,очакваните икономически събития и други. Прилагането на тези методи защитава интересите на купувача,тъй като не се вземат само по отчетни данни ,а отчитат бъдещите парични потоци/приходи.

3) те са комбинация от 1) и 2).Имат определени предимства които произтичат от предимствата на 1) и 2).Не са задължителни всичките условия, изброени при 1) и 2).Проблем– в някои случаи може да се получи уеднаквяване стойността на БО.Допускат се също по-големи компромиси по отношение на купувача и на продавача.Не може да се уточни чии интереси преобладават.

4) те намират достатъчно широко приложение ,особено метода на аналога.Съществен проблем в случая е да се отчетат следните фактори,които могат да променят реалността на БО:прилагането на различни счетоводни стандарти(нестандартното счетоводно отчитане пречи и изкривява БО);промяната в ик.условия при пазарните методи и в частност при метода на аналога също влияе силно (динамиката на цените,структурата на пазара,на търсенето и др.),развит пазар на предприятия аналози,наличие на сключени сделки.

Основно преимущество на този метод и пазарните методи е основно сравнително по-точната и реална БО,по-близка до справедливата пазарна стойност.Пазарните методи и метода на аналога защитават интересите и на двете страни, участващи в сделката.Основният фактор е компетентността на ръководството и професионализма на екипите, както и умението да се поемат рискове.

Ефективност на производствено-стопанската дейност на Предприятието.(ЕП)

I. Същност и видове.

II. Критерии и показатели на ЕП.

III. Фактори, възможности и направления за повишаване на ЕП.

1. Същност и видове –

1.1. Ефективността се разглежда като фундаментална икономическа категория. Тя отразява причинно – следствените връзки в количествен и качествен аспект между резултатите и разходите или ресурсите за тяхното получаване. Ефективността на е само резултат ,тя е отношение между резултата от дейността и използваните ресурси=разходна ефективност или резултата/ресурсите = ресурсна ефективност. Под ефект се разбира определено следствие , последствие от дадена дейност на фирмата. *Под икономическа ефективност на производствено-стопанската дейност на фирмата следва да се разбира икономията на жив и овеществен труд при производството на определена продукция, или извършването на услуги.* Намаляването на разходите за получаването на единица резултат , т.е. повишаването на ефективността е главна черта ,която характеризира нейната динамика. Особеностите в характеристиката на ефективността се състоят в постигането на максимални икономически резултати за единица използван ресурс или направен разход. В съвременните условия ролята на социалните и екологичните аспекти и последствията на промишлената дейност и индустриалните технологии все повече нараства.

1.2. Видове ефективност –

А) в зависимост от *равнището на което се определя:*

– ефективност на нац. ик-ка

– ефективност на отраслите-индустрия, селско стопанство, строителство и др.

– ефективност на фирмата , предприятието, поделението, цеха и др.

Б) в зависимост от *същността и съдържанието на разходите и резултатите*

– икономическа (отразява съизмерването на икономическите резултати и разходите за тяхното постигане)

– социална (х-ра социални отношения)

– социално-икономическа

– екологична

В) според *времето* за което се определя:

– Проектна – заложен е в инвестиционните , иновационните проекти , определена като резултати и разходи по проектни данни

– Планова – определена по планови данни, заложен в бизнес-плана на фирмата.

– Фактическа – действително получена по реални отчетни данни.

Г) според факторите на производството :

– на инвестициите и инвестиционната дейност

– на иновациите и иновационната дейност

– от подобряване използването на ДМА

– от ускоряване обръщаемостта на краткотрайните активи

– от използване на персонала

– от усъвършенстване организацията на производството, труда и управлението.

С развитието на потребностите на стопанската дейност и икономическата теория класификацията на ефективността може да бъде продължена. Съществена роля засега има ефективността на инвестиционната и иновационна дейност на фирмата. Важни за изследването на тези два фактора на ефективността има постановката за абсолютната (обща-нарастване обема на продукцията, производителността и качеството, печалбата, рентабилността и др) и сравнителна ефективности (характеризира връзката на зависимостите между различни варианти на производство, инвестиции, иновации и т.н.) . При определянето на тези два вида икономическа ефективност следва да се отчита фактора време.

2.Критерий и показатели:

2.1.Критерий – основно качество ,свойство на явлението което изразява неговата същност.Той е главен отличителен признак ,основен принцип или мерило за оценката на един или друг вариант на ефективност - на производството,инвестициите или технологиите.Той следва да бъде степента на реализацията на стратегията и целите на фирмата , на основата на повишаването на производителността на труда и качеството на продукцията ,т.е. икономията на жив и овеществен труд, при осъществяване на цялостната дейност на фирмата.

2.2.Показателят – най-често се определя като количествена характеристика на отделен елемент от финансовото състояние ,ефективността , или финансовите резултати, получена при финансово–счетоводния анализ.Системата от показатели се използва в практиката поради сложността на съвременното производство.Има два основни показателя и те са:

–коэффициент на *ефективност на разходите*=приходи/разходи. Тук следва да се отчетат два вида разходи-текущите(производствено-реализационните разходи,които се осъществяват постоянно през годината и характеризират себестойността на продукцията) и еднократните(авансирани средства за основен капитал.инвестиции,иновации и др.).

–коэффициент на *ефективността на приходите*=разходи/приходи. Приходите могат да бъдат от реализация на продуктите,от извършени услуги или други видове дейност.

Няколко са обобщаващите показатели:

А)производителност на труда – $P_t=Q/T$,където Q-обем продукция в натура, а T-време за производство(човекодни,човекочасове)

Б)-коэффициент на натоварване на МДА – $K_n=Q/МДА$,където Q-годишен обем на продукция в левове или се измерва показателя -*капиталоемкост*: $K_o=Q/ОК$, ОК-средногодишна стойност на основния капитал,а K_o -капиталоотдаване.Реципрочните стойности на тези два показателя също намират приложение като фондопоглъщаемост($1/K_n$) и капиталопоглъщаемост($1/K_o$).

В)за характеризирание предметите на труда се използват показателите *материалоотдаване*($M_o=Q/M_p$,където Q-количество продукция,произведена за 1год. И M_p -изразходвани материали за същият период) и *материалопоглъщаемост*($1/M_o$)

Г) Наред с тези показатели в практиката широко приложение намират още и показателите *печалба,рентабилност,себестойност и качество* на произвежданата продукция.*Печалбата* е една от приоритетните цели на всяка фирма, а рентабилността доходността и резултативността на фирмата.*Рентабилността* е също един от основните показатели за ефективността на производствената дейност на фирмата и се определя като отношение на финансовия резултат(печалбата) и разходите или ресурсите,изразходвани за неговото получаване(капитал,инвестиции,активи и др.)В зависимост от съотношението „финансов резултат – разходи/ресурси” се определят най-различни видове ефективност , като най-основни от тях са :

–*рентабилността на приходите*: $R_{пп} = (ФР/Пп).100$,където Пп –приходи от продажби,ФР–финансов резултат

–*рентабилност на собствения капитал*: $R_{ск} = (ФР/СК).100$, където СК–собствен к-л

–*рентабилност на привлечения капитал*: $R_{пк} = (ФР/Пп).100$,където Пп – привлечен к-л

Така определените показатели могат да са положителни величини , когато фирмата има печалба и се определя тема на възвращаемост на капитала,но те могат да са и отрицателни величини,когато фирмата е на загуба,което показва темповете на декапитализация на предприятието.

Необходимо е да се отчитат както показателите свързани с факторите на производството , така и общите финансови показатели – печалба , рентабилност,снижение на себестойността и повишаване на качеството на произвежданата продукция.